

Татаров Олег Юрійович,

професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ПРОБЛЕМИ ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Вже вісім місяців діють положення Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) [1], внесені Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 2147-VIII від 03.10.2017 (далі – Закон) [2], проте як правоохоронна та судова система, так і захисники досі не можуть оговтатися від її «результативності».

Доцільно згадати, що одними з найсуперечливіших, хоча їх було немало, є наразі діючі положення ст.ст. 242-244 КПК, які передбачають, що сторони кримінального провадження можуть призначити експертизу виключно шляхом подання відповідного клопотання до слідчого судді. Слідчий суддя за результатами розгляду клопотання, самостійно визначає експерта, якого необхідно залучити, або експертну установу, якій необхідно доручити проведення експертизи, і направляє відповідну ухвалу. При задоволенні клопотання про залучення експерта слідчий суддя, у разі необхідності, має право за клопотанням особи, яка звернулася з клопотанням про залучення експерта, вирішити питання про отримання зразків для експертизи відповідно до положень ст. 245 КПК.

Під егідою захисту від самостійного призначення органом досудового розслідування експертиз у провадженні з метою затягування строку досудового розслідування (згідно пояснювальної записки до законопроекту) [3], слідчий суддя повинен був як незацікавлена процесуально незалежна особа, приймати рішення про призначення експертиз у кримінальному провадженні з огляду на наявність матеріалів, поданих стороною кримінального провадження до клопотання про призначення експертизи.

Згідно п. 4 § 2. Прикінцевих положень вказаного Закону, ряд змін до КПК України, у тому числі й щодо порядку призначення експертиз, почали діяти через три місяці від дня початку роботи Верховного Суду, визначеного рішенням його Пленуму відповідно до Закону України «Про судову систему і статус суддів», тобто з 15.03.2018 і

стосуються лише тих кримінальних проваджень, які були зареєстровані починаючи від вказаної дати та зворотньої дії у часі не мають. При цьому, деякими слідчими суддями така процесуальна дія призначається у кримінальних провадженнях минулих років, а доводи учасників провадження, які вказують на незаконність їх дій – відхиляються.

Про факт недоречності таких змін висловлювалися як науковці, так і практичні працівники. Так, ст. 242 КПК визначає перелік випадків, коли проведення експертизи є обов'язковою, а тепер їх призначення покладено на слідчих суддей, навантаження на яких і до цього було суттєве. Крім того, виникає питання достатності строку досудового розслідування, визначеного нормою ст. 219 КПК (зміни щодо обчислення яких внесені також цим Законом) [1], на проведення відповідних експертних досліджень, спрямованих на встановлення обставин вчинення кримінального правопорушення (комплексні, комісійні чи повторні експертизи, генетико-молекулярні, будівельно-технічні, маркшейдерські тощо). Адже, одночасні зміни в частині можливості доручення проведення експертиз виключно в державних експертних установах зумовило суттєве збільшення навантаження і на експертів, що безумовно впливає на строки виконання експертиз.

Так «нововведення» призвели до фактичної паралізації роботи слідчих підрозділів та судових установ у центральних районах столиці. На сьогодні, за неформальними правилами, які склались в окремих районах, один слідчий не може звернутися до слідчого судді із більш, ніж 5 клопотаннями у кримінальних провадженнях, або, щоб мати змогу просто подати це клопотання до канцелярії суду, він повинен займати чергу приблизно за добу. Після цього, відповідну ухвалу про призначення експертизи, потрібно «випрошувати» іноді більше місяця. Окремі проблеми створені й тими положеннями КПК, які передбачають, що у разі необхідності додаткових матеріалів для проведення експертизи, а також при направленні її результатів, експерт звертається саме до слідчого судді, який призначив таку експертизу, а не до ініціатора її проведення, що зумовлює додаткове витрачання процесуального часу.

Зазначені положення законодавства тільки зумовлюють додаткове навантаження на слідчого (підготовка матеріалів для звернення до суду, витрати на матеріально-технічне забезпечення), захисника та слідчих суддів, та, на наш погляд, жодним чином не впливають на забезпечення прав учасників кримінального провадження.

Неможливість самостійного прийняття рішення про проведення експертизи стороною захисту йде усупереч належній реалізації захисту

прав клієнта, адже за таких умов стороні обвинувачення фактично безперешкодно надано можливість ознайомлюватися із тактикою та стратегією захисту, а підозрюваний нерідко повідомляє своєму захиснику ті відомості, які органу досудового розслідування невідомі або маловідомі.

Деякі законотворці розуміють такий стан кримінального судочинства, і навіть до вступу цих норм у законну силу намагалися повернути чинність попередньої редакції КПК, або удосконалити ці норми, проте поки безуспішно.

Так, проектом Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення кримінального судочинства» № 7547 від 05.02.2018 [4], пропонувалося майже всі зміни (у тому числі й щодо порядку призначення експертизи у кримінальному провадженні), які внесені Законом, скасувати та повернути КПК до попередньої редакції.

В свою чергу, проєкт Закону «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо надання слідчим та прокурорам права самостійного призначення окремих слідчих дій в ситуаціях, коли такі дії не зачіпають права та свободи інших осіб» № 8273 від 17.04.2018 [5] передбачав визначення повноважень слідчого, прокурора в частині самостійного призначення експертизи виключно у кримінальних провадженнях, в яких жодній особі не повідомлено про підозру, що безумовно послабило б тиск як на органи досудового розслідування, так і на слідчих суддів,

Спроби зміни законодавства в цій частині були запропоновані законопроектами № 8112 від 13.03.2018 [6]; № 8116 від 14.03.2018 [7]; № 8150 від 16.03.2018 [8], № 8223 від 03.04.2018 [9], № 8249 від 06.04.2018 [10], проте й досі вони не знайшли належної підтримки у народних обранців, що, у свою чергу, унеможливило належного виконання завдань кримінального провадження.

У підсумку можна визнати, що «реанімація» норм щодо порядку призначення експертизи є конче необхідною, а практика застосування чинних положень КПК в цій частині знизила процесуальну самостійність сторін кримінального провадження та погіршила ефективність досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. № 9–10, № 11–12, № 13.

2. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України,

Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 48, ст.436.

3. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Проект Закону № 6232 від 23.03.2017 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19/card2#Card>.

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення кримінального судочинства: Проект Закону № 7547 від 05.02.2018. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63408.

5. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо надання слідчим та прокурорам права самостійного призначення окремих слідчих дій в ситуаціях, коли такі дії не зачіпають права та свободи інших осіб: Проект Закону № 8273 від 17.04.2018. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63408.

6. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо порядку призначення експертизи: Проект Закону № 8112 від 13.03.2018. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63610.

7. Про внесення змін до деяких законів України щодо підстав проведення експертизи: Проект Закону № 8116 від 14.03.2018. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63614.

8. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення кримінального судочинства: Проект Закону № 8150 від 16.03.2018. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63657.

9. Про судову експертизу та самоврядування судових експертів: Проект Закону № 8223 від 03.04.2018. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63780.

10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури проведення експертиз: Проект Закону № 8249 від 06.04.2018. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63818.